

Durmuş Hocaođlu

Geçmişten Günümüze Etkileriyle

Fransız İhtilâli

Zaman., 13 Temmuz 1998, Pazartesi., s.02

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 10

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., “Geçmişten Günümüze Etkileriyle Fransız İhtilâli”, *Zaman.*, 13.07.1998, Pazartesi., s.02

Konunun Önemine Dair

14 Temmuz, Fransız İhtilâli'nin 209ncü yıldönümüdür. Literatürde “İhtilâl-i Kebîr” olarak da anılan tarih çapındaki bu büyük sosyal oluşun, kendisini Türkiye pratiğinin daracık çerçevesine hapsedmiş bulunan Türk entellektüel (??) kamuoyunda kâfi derecede ilgi ve heyecan uyandıramaması düşünce hayatımızın niteliği açısından üzerinde ciddiyle durulması gereken bir husustur.

Bundan ikiyüzdokuz sene önce Frenk diyarında vuku bulmuş bir hâdisenin bizde bugün hâlâ tartışılması gerektiğinin ileri sürülmesi birçoklarıncı anlaşılmasız birşey olarak görülebilir. Ancak, hakikat şudur ki, Fransız İhtilâli her bakımdan çok önemlidir.

I. Fransız İhtilâli Önemlidir

Fransız İhtilâli birçok sebepten dolayı çok önemlidir. Biz burada sadece, birçok altbaşlığa taksim edilebilecek birkaç ana başlık vermekle yetinelim.

Evvelen, bu ihtilâl, vaktiyle bir ülkede ‘olup-bitmiş’ ve bütünüyle tarihe mâlolmuş herhangi bir ihtilâl, mevziî ve mahallî bir “hâdise” değil, tesirleri dalga-dalga zamanları ve mekânları aşarak günümüze kadar ulaşan ve her ülkeyi ‘bir şekilde’ derinden etkisi altına alan, bir anlamda da hâl-i hâzırda ‘olmaya devam eden’, evrensel ve uluslararası nitelikte bir “vakıa” niteliğindedir. Hatırlatalım ki, son iki asır içerisinde insanlık, dünya çapında iki adet sahici ‘devrim’ tanımıştır: 14 Temmuz Fransız Devrimi ve 17 Ekim Bolşevik Devrimi. İkincisi birincisinden daha geç (128 yıl sonra) vuku bulmuş olmasına rağmen çok çabuk ihtiyarlamıştır; birincisi ise hâlâ birçok bakımlardan taze ve diridir.

Saniyen, Fransız İhtilâli, aynı zamanda kendisinden çok dersler çıkarılabilecek bir ibretler alanıdır. Bu, Kant'ın mahzurlarını işaret etmiş olduğu “Tarih'ten etik dersler çıkarma”yı da

içermekle beraber onu aşan bir şey, Tarih'e bir "laboratuvar" gibi müracaat ederek günümüzü anlamaktır. Burada bu derslerden sadece birkaçına çok kısaca temas edelim:

1. Her "Devrim", kesin olarak "durdurulamazlık" niteliğini hâizdir

Fransız İhtilâli, gerçek anlamıyla bir "devrim" in ne olduğu konusundaki en mümtaz örneklerden birisini oluşturmaktadır. Fransız İhtilâli, gerçek anlamıyla bir "devrim" dir. Zira:

a: Alttan ve tabandan, dipten ve derinden, yani bizzat "Toplum" dan gelmiş ve yukarıya yani "Devlet" e yönelmiş ve sonuç almış bir toplumsal harekettir.

b: Muazzam bir entellektüel birikimin ürünüdür. Fransız İhtilâli'ni bir "ayaklanma" olmaktan çıkarıp soylu bir "devrim" yapan şey, bütün mezihet ve kusurlarıyla birlikte bu niteliğidir. Fransız İhtilâli, Fransız Aydınlanması'nın çocuğudur: Fikir dolu, hırçın, sert, kavgacı ve entellektüel. Bu açıdan onunla mukayese edilebilecek olan tek devrim 17 Ekim olmakla beraber, 14 Temmuz'un entellektüel kapasitesinin 17 Ekim'inkinden daha nitelikli olduğu, hattâ, Sovyet Devriminin felsefi-entellektüel alt-yapısının çok önemli bir ölçüde Fransız Devrimi'nden muhtelif şekillerde beslendiği ve etkilendiği açıktır.

Fransız İhtilâli, bu iki sebepten dolayı 'durdurulamazlık' niteliğini haizdir. Zira, Tarih, Taban'dan kopup gelen, ayakları sağlam yere basan ve dirayetli bir intelijansiyası olan her toplumsal büyük dönüşümün, yani her "Devrimin bir yer hareketi gibi durdurulamadığını, hiçbir tedbirin takdire mânî olamadığı göstermektedir.

2: Her etkinin karşı-etkisi de aynı şiddette olur

Bu ilke bir fizik prensibini andırdığı için 'sosyal fizikalizm' ithamıyla itiraz edilebilir; ancak, Fizikte'ki kadar kesin olmamakla beraber (ki genel kanaatın aksine Fizik'te de bir kesinlik yoktur) sosyal bilimlerde de böyle bir kuralın mevcudiyetinden söz edilebilir. İşte, Fransız İhtilâli ve daha sonra yol açmış olduğu birçok netice bu genel hükmü tasdik etmektedir. Bu genel hükmün konumuzla ilgili olmak üzere en seçkin örneği, Katolisizm'in sertliğine karşı bir tepki olan Fransız Laisizmi'nin swertliğidir. Katolisizm sert idi ve İnsan ile Dünya arasındaki yolun üzerine dikilmişti; lâf anlamıyor, söz dinlemiyor ve geçit vermiyordu. Bu yolu açmak, 'dünyalı' olmak isteyen Devrim, haddini aşmak bahasına, dünyasının önünü kapatan Katolisizm'e ve neticede Kilise (Din) kurumuna karşı bir bakıma da zarûrete binaen sert olmuştur.

3: Her sosyal hareket ne denli evrensel ve uluslararası olursa olsun, içine doğmuş olduğu kültür havzasının bir ürünüdür.

Herder'in felsefesindeki "gelenek" ve "birikim" kavramları ışığında konuya müracaat edecek olursak, Fransız İhtilâli'nin, bütün evrensel niteliklerine rağmen Fransız kültür havasının arka-planından soyutlanmış olarak düşünölemeyeceğini, kendi gelenek ve birikiminin, yani tarihinin birçok izlerini taşımakta olduğunu da görebiliriz. Zira, hiçbir devrim boşlukta vücut bulmadığı gibi mazi ile olan bağ ve bağlantılarından asla tam olarak kopamaz; 'eski'den tevarüs edilmiş olan birçok davranış tarzı birer 'kod' olarak 'yeni'nin içine sızar ve muhtevası değişmiş olmakla beraber form olarak varlığını sürdürür.

II. Fransız İhtilâli'nin Sonuçları ve Etkileri

Fransız İhtilâli'nin yol açmış olduğu ve bazan birbiriyle de çelişen sonuçlara ve etkilere sadece satır başlarıyla ve hulâsatan şu şekilde temas edebiliriz:

1: İhtilâl'in, dört temel prensip olan **Hürriyet, Adalet, Kardeşlik, Eşitlik** prensiplerinin yayılmasında büyük etkileri olmuştur. Ancak, şuna dikkat edilmelidir: Bu ilkeler soyut olarak “herkes için”, somut olarak ise sadece “Fransızlar” içindir, başkaları için değil. Nitekim, aynı Fransa'nın — bugün hâlâ bizim karşımızda “insan hakları” diye ukalâlık eden Fransa'nın — ihtilâlden sadece 40 yıl sonra (1829) Cezayir'e saldırarak sömürgeleştirmekte hiçbir ahlâkî endişe taşımadığına, uzun yüzyıllar boyunca fiilen sömürgeçlik yaptığına ve hâlen de bu pis zenaate devam etmekte olduğuna dikkat edilmelidir.

2: Nasıl ki “**Demokrasi**”nin beşiği İngiltere ise “**Cumhuriyet**”in beşiği de Fransa olmuştur. Fransa için Cumhuriyet her zaman Demokrasi'den daha önemli olmuştur. O sebeple Fransızlar çok cumhuriyetçi ve fakat az demokrattır. Fransızlar'ın tarihten getirmiş olduğu ‘şekilcilik’in bunda önemli bir katkısı olduğu düşünülebilir.

3: Uluslaşma ve Ulus-Devlet'in oluşmasında büyük bir katkıda bulunmuştur.

4: İhtilâl, “**Laiklik**” (**Laisite**) ve “**Laisizm**” (**Laikçilik**)’i doğurmuştur. Fransız İhtilâli'nin henüz ilk zamanlarında “laik” kelimesi lûgat karşılığı olan “halk” anlamında, “laiklik” ise, Katolisizm'in öngördüğü ruhban hâkimiyetine karşı bir tepki olmak üzere “halk iradesi” anlamında kullanılmaktadır. Ancak, “laiklik” kelimesi zamanla bu basit içeriğinden uzaklaşarak, günümüzde bilinen anlamına, yani, “Devlet ile Kilisenin Ayrılığı” olarak formüle edilen (bu formül bizde yanlışlıkla “Devlet İşleri ile Din İşlerinin Ayrılığı” şekline dönüştürülmüştür) ve “*Kilise (Din) hukukundan bağımsız bir kamu hayatı tesis etme*” olarak özetlenebilecek terimsel anlamına inkılab etmiş, fakat, zaman içerisindeki gelişim sürecinde, Laiklik'ten daha ilerilere giden ve Din (Fransa özelinde Kilise) karşısında saldırgan (tecavüzkâr, agresif) bir ideoloji olan Laisizm'e dönüşmüştür. Bir zamanlar “Katolisizmin öz kızı” olarak bilinen Fransa Laisizm ile birlikte “saldırgan laikliğin babası” olmuştur.

5: Fransız İhtilâli, aynı zamanda **Despotizm** de doğurmuştur. İhtilâl'in birbiriyle çelişen sonuçlarından birisi de, Demokrasi ve Hürriyet fikirlerine zıt olan “Despotizm”dir. İhtilâl-i Kebîr, bütün dünyaya aynı zamanda despotizm de ihraç etmiş, modern zamanların birçok despotik fikirlerini beslemiştir. Bu ‘zamane despotizmleri’nin bilhassa üçü çok önemlidir: Jakobenzizm, Kameralizm ve Leninist Piyonerizm (Öncücülük).

Biraz yukarıda, her toplumsal hâdisenin kendi mazisi ile bağlantısından söz etmiş ve bazı davranış tarzlarının birer kod olarak yaşamaya devam edebildiğini belirtmiştik. İşbu “kod devamı” burada da gözlemlenmektedir. Söz gelimi, Teolojik Klerikalizm, bir kod olarak Laisist Klerikalizm şekline inkılab etmek sûretiyle Fransız İhtilâli'nde yaşamaya devam etmiştir. Bu devrimin öncüsü olan aydınların kendileri için biçmiş oldukları mevkiin, Katolik Kilisesi doktrinindeki ruhbanlar sınıfının mevkiıyla hayli büyük benzerlikleri vardır. Nitekim, Fransız İhtilâli'nin bir ürünü olan ve “yanılmaz kutsal aydınların despotizmi” olarak özetlenebilecek olan “**Jakobenizm**”, Katolisizm'de doktriner olarak büyük bir önemi haiz olan ve “papaların yanılmazlığı ilkesi” mânasına gelen “**Ultramontanizm**”in ve onun pratik uygulama doktrini olan “**İki Kılıç Teorisi**”nin bir uzantısı, laik bir versiyonudur. Nasıl ki ‘yanılmaz ruhbanlar’ Kilise (Yani Hristiyanlık) adına topluma despot davranma konusunda kendilerinde tabî bir hak telakki etmekte iseler, ‘yanılmaz entellektüeller’ — ki bunu ‘yanılmaz laik ruhbanlar’ olarak okumak mümkündür — de Laiklik adına topluma despot davranma konusunda kendilerinde tabî bir hak telakki etmektedirler. Jakobenzizm'de ayrıca, Fransız felsefî geleneği olan ve eşyanın hakikatını ‘praksis’ten ve “impeiria”dan değil Saf

Akıl'dan yani "ratio"dan çıkararak Cartesienizm'in de derin tesirleri bulunduğuna dikkat etmek gerektir.

Özellikle 18. ve 19. asırlarda kıt'a avrupasında çok etkin olan ve "entellektüel despotizmin siyasî teorisi" olarak tanımlanan **Kameralizm** ve "bilinçsiz işçi kitlelerine — Marksist terminoloji ile: Yığınlara — öncülük ederek proleterya ihtilâlini gerçekleştirecek Leninist ihtilâl teorisi" olarak özetlenebilecek olan "**Piyonerizm**"in fikrî temelleri büyük ölçekte Fransız Jakobenizmi'nden beslenmiş, hattâ Jakobenizm, sık-sık bütün despotizmlerin genel adı olarak kullanılır bir hale dahi gelmiştir.

Fransız İhtilâli, herşeye rağmen ve her şeyi ile çok önemlidir. Bizim için de ayrıca önemlidir. Unutmamalıyız ki, Türk aydınının Avrupa'daki ilk göz ağrısı Fransa'dır; Türk aydını çok uzun müddet bir bakıma adetâ gönüllü Fransa sömürgesi aydını olmuş, Fransa'dan başka diyâr, Fransızca'dan başka dil bilmemiş, Fransa'ya bir Kamelyalı Kadın aşkı ile tutulmuştur. Laiklik ve Laisizm anlayışımızın da büyük ölçekte Fransa'dan sıfır gümrükle ithal edilmiş olduğuna ve Fransız mukallidi çok jakobenimiz bulunduğuna dikkatleri bir kerre daha çekmek faydasız olmayabilir.

